Introducere

Dacă, în domeniul dialectologiei și al toponimiei ucrainene din Maramureș, au apărut, de-a lungul timpului, numeroase și diverse lucrări (volume, studii și articole), nu același lucru putem afirma despre antroponimie. Numărul extrem de redus al studiilor dedicate atât sistemului de denominație personală ucraineană (nume de familie, prenume, porecle, supranume, hipocoristice etc.), cât și antroponimiei ucrainene din Maramureș, în general, a constituit factorul determinant în demararea cercetărilor în acest sens și, ulterior, în conceperea acestei lucrări.

În volumul de faţă, ne propunem să inventariem, cât se poate de exhaustiv, şi să analizăm, mai ales din punct de vedere lingvistic, dar şi social, elementele sistemului antroponimic oficial (*numele*/*numele de familie* şi *numele de botez*/*prenumele*) din trei localităţi ucrainene maramureşene (Rona de Sus, Crăciuneşti şi Lunca la Tisa), în care graiurile vorbite aparţin grupului transcarpatic al limbii ucrainene. Datele lingvistice și cele statistice se referă la anul 2003 (când am început adunarea materialul antroponimic), însă, pe lângă analiza sincronică, vom realiza o serie de incursiuni în plan diacronic.

De cele mai multe ori, în procesul etimologizării numelor de familie, sunt date atestările antroponimelor care stau la baza acestora, în special cele din zona carpatică a României şi a Ucrainei, dar şi din alte regiuni ale celor două ţări. Totodată, indicăm, acolo unde este posibil, localităţile sau zonele în care aceste nume de familie există şi astăzi. Statistica este realizată după datele Recensământului din martie 2002, deoarece este ultimul în care au fost incluse și persoanele plecate la muncă în străinătate, numele acestora făcând parte din sistemul antroponimic al celor trei localități. Am ţinut să prezentăm sufixele ucrai-

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

nene cu ajutorul cărora s-au format numele de familie analizate, atât din cauza faptului că ele nu sunt relevate detaliat (sau chiar deloc) în lingvistica românească, cât şi din necesitatea de a aduce completări, apărute ca urmare a noilor cercetări în domeniu.

Cunoscută fiind importanţa studierii numelor proprii (aici, avem în vedere, de data aceasta, numele de persoană) sub raport dialectal, după cum am afirmat cu o altă ocazie[1], subliniem încă o dată faptul că antroponimele, alături de toponime, sunt, ca și apelativele, elemente constitutive ale lexicului unei limbi. În acest caz, fiecare nume de persoană (nume, prenume, supranume, poreclă etc.) este un *cuvânt* care se supune legilor foneticii, lexicologiei, morfologiei, sintacticii, posedând o istorie proprie, ținând cont de faptul că, la baza antroponimelor, îndeosebi a numelor de familie (a poreclelor și a supranumelor), stau, în majoritatea cazurilor, lexeme mai puțin cunoscute sau chiar ieșite din uz: arhaisme, regionalisme, diferite forme dialectale ale numelor de persoană, unele schimbate, de-a lungul timpului, de administrațiile străine, modificate după graiul populației dominante ori traduse. Astfel, un rol important în elucidarea numeroaselor probleme lingvistice îl are studierea numelor de persoană, fie ele nume de familie, prenume, porecle, supranume etc.

„Concordanţe între domeniul *numelor de familie* şi cel al *dialectologiei* rezultă din perfecta (sau aproape perfecta) încadrare a unor grupe de nume familiale în sistemul fonologic al unui anumit dialect, subdialect sau grai”[2]. În această situație, numele de familie prezintă trăsăturile fonetice specifice graiului vorbit de purtătorii acestora sau, mai exact spus, de creatorii respectivelor nume (vezi *infra*).

Însă, nu de fiecare dată, putem afirma același lucru și despre sistemul derivațional antroponimic al unei comunități. De

[1] Ioan Herbil, *Studii de dialectologie și toponimie ucraineană din România,* Editura Casa Cărții de Știință, Editura RCR Editorial, Cluj-Napoca – București, 2018, p. 5-6.

[2] Al. Cristureanu, *Concordanţe între antroponimie şi dialectologie*, în SO, III, 1982, p. 41.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

exemplu, prezenţa sau absenţa într-un sistem antroponimic a numelor de familie formate cu un anumit sufix poate confirma sau infirma că graiul pe care-l vorbesc, azi, purtătorii respectivelor nume aparţine sau nu unui dialect (sau unui grup de graiuri). În acelaşi timp, e posibil să indice şi contactul lingvistic cu vorbitorii altor idiomuri. Este cazul formantului *-uk/-juk* (prezentat cu altă ocazie[3]) care are cea mai mare productivitate în cadrul numelor de familie din localităţile cercetate. Fiind specific graiurilor huţule, unde are cea mai ridicată frecvenţă (comparativ cu cele transcarpatice, în care primează sufixul *-ak*/*-jak*), iar, în prezent, nefiind un sufix productiv nici în cadrul sistemului popular de denominaţie personală şi nici în cel derivaţional (în cazul derivării apelativelor), proprii graiurilor din localităţile cercetate, poate fi pus la îndoială faptul că locuitorii de aici vorbesc graiuri de tip transcarpatic. Însă, totodată, poate fi un indiciu că, de-a lungul timpului, a avut loc o deplasare de populaţie care vorbea un grai huţul. Dacă ţinem cont de faptul că, la Sighetu Marmaţiei, este atestat, în anul 1404, un antroponim format cu *-uk* (*Ivančoukъ Dragomirъ*[4]), prezenţa unei populaţii huţule (sau protohuțule, prin strămoșii acestora, tiverții și ulicii) în zonă (pe teritoriul celor trei localităţi, şi nu numai) poate fi presupusă atât înainte de venirea vorbitorilor graiului transcarpatic, cât şi după aşezarea în regiune a acestora. În plus, existenţa sufixului *-uk*/*-juk* în nume de familie care au la bază apelative sau nume de persoană de origine românească ori maghiară atestă că cei care au creat aceste nume aveau în sistemul lor derivaţional respectivul formant (*-uk*/*-juk*). La cealaltă extremă,

[3] Ioan Herbil, *Nume de familie formate cu sufixele -uk/-juk/-čuk şi -ak/-jak/-čak în antroponimia din Maramureş*, în „Cultura ucraineană contemporană între canonul tradiţional şi noile paradigme de afirmare (Lucrările simpozionului internaţional, Cluj-Napoca, 18-19 octombrie, 2007)" (coord. Judit Bartalis-Bán și Mykhailo Kondor), Editura Echinox, Cluj-Napoca, 2010, p. 65-68 și p. 71.

[4] V. V. Nimčuk, *Ukrajins'ki prizvýšča z sufiksamy -uk (-'uk), -čuk ta etimolohično sporidneni utvorenn'a*, în „Ukrajins'ka dialektolohija i onomastyka", „Naukova dumka", Kiev, 1964, p. 197 și SSUM I, p. 419.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

se află formanţii *-ak*/*-jak* şi *-ek*/*-ik*, care, deşi sunt specifici graiurilor transcarpatice, frecvenţa lor în cadrul sistemului numelor de familie este scăzută. Însă datele privind productivitatea lor ridicată (mai ales în cazul sufixului *-ek*/*-ik*/*-yk*/*-ык*[5]) în structura sistemului popular de denominaţie personală (în formarea poreclelor şi a supranumelor) şi al celui derivaţional, coroborate cu existenţa în cele trei graiuri a trăsăturilor dialectale transcarpatice, ne duc la concluzia că populaţia huţulă (existentă sau doar presupusă) a fost asimilată de cea transcarpatică[6].

În rezolvarea problemelor mai sus-enunţate (chiar şi în cazul unei simple explicaţii), un rol hotărâtor îl are dialectologul, deşi „aria numelor de felul acesta, ca şi a altor fenomene lingvistice dialectale, nu poate fi nicicum strict circumscrisă între isoglosele şi ele atât de labile ale subdialectelor”[7]. Drept urmare, nu trebuie să ne surprindă faptul că, între vorbitorii unui grai, se întâlnesc nume de familie formate cu sufixe specifice altora, deoarece un sufix oarecare poate să depăşească o arie dialectală, extinzându-se şi ajungând într-o anumită zonă, unde poate avea o frecvenţă mai redusă sau mai mare. Din cauza deplasărilor seculare ale populaţiei spre periferia unui grai (în cazul de faţă, a celui huţul, situat în vecinătatea celui transcarpatic) şi

[5] Graiului din Rona de Sus îi este propriu, atât în poziţie accentuată, cât şi în cea neaccentuată, sunetul [ы] (o vocală din seria medială cu poziţia limbii înaltă), fiind o continuare a lui [ы] etimologic, dar şi un reflex al vechiului [i]. Acesta apare în locul lui [y] (o vocală anterioară-medială, cu poziţia limbii înaltă-mijlocie), caracteristic celorlalte graiuri ale limbii ucrainene. Astfel, sistemul vocalic al graiului transcarpatic din Rona de Sus conţine [i, e, a, o, u, ы], în timp ce vocalismului celorlalte două graiuri, transcarpatice și ele, din Crăciunești și Lunca la Tisa, le este propriu sistemul [i, y, e, a, o, u] (pentru detalii, vezi Ioan Herbil, *Studii de dialectologie și toponimie...*, p. 46-65; 145-179).

[6] Existenţa unei populaţii huţule pe teritoriul localităţii Rona de Sus este susţinută şi etnografic, portul popular este unul huţul, mai exact specific împrejurimilor localităţii Kolomeia, cu ai căror locuitori ucrainenii din Maramureş întreţineau, până la începutul secolului al XX-lea, diverse relaţii (economice, culturale etc.).

[7] Al. Cristureanu, *op. cit.*, p. 44.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

a faptului că, în momentul stabilizării juridice a numelor de familie, se produce o „îngheţare” a sistemului antroponimic (când antroponimele existente în acel moment într-un idiom devin nume de familie), este posibil ca, pe teritoriul unde, azi, se vorbesc graiuri de un anumit tip, să fi rămas nume specifice altor graiuri (în cazul nostru, mulţi dintre vorbitorii graiurilor transcarpatice poartă nume de familie specifice huţulilor). Doar în urma unei documentări exhaustive asupra onomasticii locale şi fără a fi neglijată cea regională, pot fi rezolvate astfel de probleme.

Importantă pentru dialectologie poate fi şi existenţa, în cadrul sistemelor antroponimice studiate, a numelor de familie derivate cu diferite sufixe, fie ele româneşti (*-an*/*-ean(u)*, *-eciu*, *-escu*, *-eş*, *-ic(ă)*, *-il(ă)*, *-iş*, *-iţ(ă)*, *-oa(e)*, *-oag(ă)* etc.), fie maghiare (pos. *-i*/*-y*), ai căror purtători s-au stabilit în aceste ţinuturi de câteva decenii. Astfel de nume de familie pot fi purtătoare ale unor trăsături dialectale specifice zonelor de origine a primilor denotaţi (ca, de exemplu, numele celor veniţi din Muntenia, Oltenia, Moldova sau Banat).

Acolo unde folosirea unui anumit sufix (în formarea numelor de familie) nu este suficientă în stabilirea apartenenţei denotatului (sau a celui care a creat numele) la un grai sau altul, iar problema originii şi a etimologiei acestor nume nu-şi pot găsi, întotdeauna, o rezolvare de necontestat, ajutorul în elucidarea unor astfel de probleme trebuie căutat în *lexemul* de la care s-au format, fie acesta un substantiv comun, fie o formă dialectală a vreunui nume de persoană. Astfel, devine mai relevant studiul *lexicului* care stă la baza lor. Ele sunt interesante şi de un real folos pentru dialectolog, mai ales atunci când sunt cuvinte dialectale (regionalisme) sau locale, cu o arie mai mare sau mai redusă de circulaţie, constituind un indiciu preţios în ceea ce priveşte determinarea regiunii de provenienţă şi a ariei unde regionalismul respectiv a fost sau poate mai este viu. „Pentru dialectolog, atestarea şi persistenţa unor anumite regionalisme prin intermediul antroponimiei au o anumită valoare lingvistică, cunoscut fiind faptul că, în lipsa unei alte documentaţii scrise,

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

onomastica rămâne o preţioasă arhivă asupra evoluţiei limbii, istoriei şi mentalităţii unui popor”[8].

În acest caz, în sprijinul onomastului, vin glosarele dialectale sau atlasele lingvistice (dacă ele există), din care poate afla dacă lexemul ce stă la baza numelui de familie este sau nu un regionalism; dacă acesta există sau a existat într-un grai sau altul (este cazul numelor de familie *Bobriuc*, *Bota, Caciureac*, *Cobel*, *Corsiuc*, *Cramar*, *Dabală*, *Druleac*, *Dutciuc*, *Hamor*, *Haşciar*, *Husarciuc*, *Recală*, *Tcaci*, *Ţifrac* etc.); dacă este de altă origine decât cea a mediului lingvistic în care funcţionează, azi, respectivul nume de familie (este vorba de numele de familie care au la bază elemente dialectale ucrainene, a căror origine poate (sau nu) să fie românească, maghiară, germană etc. (ca, de exemplu, *Babota*, *Bodnar*, *Bumbar*, *Canius, Catrineţ*, *Covaci*, *Fangli*, *Frint*, *Hera*, *Husar*, *Kis*, *Magas*, *Mesaros*, *Oros*, *Ostaş*, *Pipaş*, *Rişco*, *Rostaş*, *Rus*, *Sarca*, *Şanta*, *Vida* etc.).

Şi în plan *gramatical*, este posibil ca, prin studierea procesului formării antroponimelor (ce aveau să devină nume de familie), să poată fi surprinsă o anumită particularitate dialectală, devenind, la rându-i, una dintre caracteristicile vreunui grai. O asemenea trăsătură, la o scară mai mare, o constituie sufixele ucrainene *-uk/-juk/-čuk*; *-ak/-jak/-čak*; *-yk/-ik/-čyk*; *-ynec’*; *-k(a)*; *-k(o)* care, iniţial, derivau diminutive (de la nume comune şi proprii), iar, cu timpul, şi-au schimbat funcţia derivaţională, devenind formanţi patronimici.

Din punct de vedere *fonetic*, este interesantă studierea de către dialectolog a diferitelor variante ale numelor de familie, apărute ca urmare a adaptării antroponimelor la trăsăturile unui anumit grai. De exemplu, numele de familie *Bilaşcu* este o variantă fonetică a lui *Bilaşco*, unde *o* trecuse la *u*, conform trăsăturilor graiului transcarpatic; în aceeaşi situaţie sunt *Cobel* şi *Coubel*; *Fetico* şi *Fetcou*; *Holovciúc* şi *Holouciuc*, unde *o*, ca urmare a închiderii sale spre *u*, este redat grafic prin *ou*; în ceea

[8] Al. Cristureanu, *op. cit.*, p. 47.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

ce privește numele de familie *Pitulec*, se poate observa pronunţia huţulă a formantului *-jak* (cf. forma grafică *Pituleac*).

În cazul numelor de familie, de un real folos este studierea variantelor grafice ale acestora, în urma căreia se pot observa care dintre ele au fost „atinse de administraţia ungară” şi de cea, am zice noi, maghiaro-română (de exemplu, numele de familie *Ardelean* apare, în actele oficiale, cu variantele grafice *Ardelan, Ardelian, Ardyelan, Argyelan*; *Bodnariuc – Bodnariuk, Bodnaruc, Bodnaruk*; *Boiciuc – Boicsuk, Boiczuk, Bojcsuk, Boiciuk*; *Grijac – Grizsak, Griijac, Gridjac, Gridjak, Gridzsak, Gridjeak*; *Malearciúc – Maliarciuc, Malyarciuc, Malyarcsuc, Malyarcsuk*; *Mesaroş – Meisaroş, Meişaros, Mesaros, Meşaroş, Meszaros*; *Novoselenski – Novoszelenski, Novoszelenschi, Novoszelenski, Novoszlenschi*; *Romaniuc – Romaniuk, Romanuk, Romanyuc, Romanyuk*; *Ţifrac – Czifrac, Czifrak, Cifrac, Tifrac* etc. (Pentru mai multe detalii, vezi subcap. *Despre etimologizarea numelor de familie*.)

Totodată, prin cercetarea numelor de familie (dar mai ales a poreclelor), se pot observa suprapunerea ariilor antroponimice şi a celor dialectale. Astfel, în completarea a ceea ce a constituit cândva procesul apariţiei numelor de familie, vin, în majoritatea cazurilor, mijloacele formării actualelor *porecle şi supranume* atât în ceea ce privește folosirea sufixelor şi a lexicului, cât şi din punct de vedere fonetic şi gramatical. Prin studierea poreclelor şi a supranumelor în perspectivă diatopică, antroponimia şi dialectologia, ca ramuri ale lingvisticii, „dau noi dimensiuni cercetărilor de limbă, relevând concomitent o serie de implicaţii sociolingvistice”[9].

Descoperirea și prezentarea tuturor acestor trăsături ale antroponimelor reprezintă, pentru istoria limbii, un material necesar în cadrul procesului reconstrucției acesteia nu doar sub raport lexical, ci și sub cel morfosintactic, ținând cont că ele pot conține diverse caracteristici dialectale.

[9] Al. Cristureanu, *Raportul dintre dialectologie şi antroponimie reflectat în domeniul poreclelor*, în AnL-A, XXX, 1985, p. 333.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)

* * *

Se cuvine să facem unele clarificări legate de principiile şi de metodele folosite în adunarea, în analiza şi în redactarea materialului onomastic. Metoda utilizată în culegerea acestuia a fost (mai ales în cazul identificării originii purtătorilor diverselor nume de familie și în ceea ce privește acordarea numelor de botez) cea a *anchetei directe* făcută cu *mai mulți informatori.* Totodată, am folosit și ancheta *indirectă*, mai exact în realizarea statisticii numelor de familie şi a prenumelor pe care le-am adunat din registrele de stare civilă (mai cu seamă, din cele ale nou-născuţilor), din listele persoanelor cu drept de vot, eliberate de Evidența Populației (cu menţiunea că, în acestea, se regăsesc doar numele persoanelor care împliniseră vârsta de 18 ani şi, în afară de asta, mai apar numele celor decedaţi sau plecaţi din localitate)[10] şi din registrele matricole.

Am interogat cel puţin câte 10 informatori din fiecare localitate și am consultat numeroase documente atât din arhivele primăriilor satelor respective, cât şi cele din Sighetu Marmaţiei.

Notarea și fișarea materialului au la bază transcrierea fonetică pentru limba ucraineană, utilizată de cei mai mulți dialectologi și onomaști ucrainişti din România.

În cadrul etimologiei numelor de familie, faptele lingvistice sunt prezentate alfabetic (apar formele oficiale, cu indicarea obligatorie a accentului, iar, acolo unde e cazul, este dată şi pronunţia locală a acestuia, şi ea în transcriere fonetică). Atunci când numele de familie are mai multe variante grafice oficiale, cuvântul-titlu a fost selectat în funcție de frecvența formelor respective și de apropierea de cea literară (în majoritatea cazurilor) ucraineană.

Mai ales în cadrul capitolului dedicat etimologiei numelor de familie, am folosit o serie de sigle și abrevieri bibliografice, care sunt prezentate detaliat la finalul lucrării. Notele de subsol apar în forma clasică. Acolo unde va fi cazul, alte lămuriri le vom face pe parcursul lucrării.

[10] Am ținut să facem această precizare, deoarece au apărut studii și volume, în care este prezentată statistica (ocurențele) numelor de familie pe baza listelor (cu persoanele cu drept de vot) realizate de Biroul Evidența Populației, acestea fiind incomplete și cu numeroase inadvertențe.

BDD-B854-01 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:20 UTC)